

Márton Árpád

Néhány gondolat egy lehetséges nemzeti kisebbségi és (vagy) autonómia törvényről

A kilencvenes évek elején a három szintű autonómia fogalma már bekerült az RMDSZ programjába. Akkoriban még csak a hogyanról zajlott a vita. Az ezredfordulóra megjelent azonban több olyan eszmefuttatás is, amely szembe helyezte egymással a kisebbségi törvényt és az autonómia igényeket, a személyi elvű autonómiát a területivel, prioritásokat állított fel, vagy éppen valamelyik hangoztatása vagy elfogadása révén veszélyeztetve látta a másikat.

Véleményem szerint ezek a viták részben erőltetettek és hamisak, bár részben igazságtartalommal is rendelkeznek, ugyanis prioritásokat fel lehet állítani, és a konkrét politikai helyzet alapján – taktikai okokból – lehet egyik vagy másik összetevőre fektetni a hangsúlyt, ez azonban nem jelentheti mások feladását. Az egyik elemet a másikkal nem lehet helyettesíteni, tehát vagy-vagy alapon szembeállítani sem.

Tagadhatatlan tény, hogy a jelenleg érvényes román alkotmányban nem szerepel egyetlen nemzeti közösséggel kapcsolatban sem a személyi elvű, sem pedig a területi elvű autonómia, de nem is tiltja azt. A nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény azonban szerepel a sarkalatos törvények között. Ez implicite azt jelenti, hogy kell léteznie, vagy legalábbis elképzelhető, hogy elfogadásra kerül egy ilyen törvény. A tartalmi elemeiről hallgat az alkotmány, de néhány olyan kérdésről, amely az alapelveit illeti, említést tesz különböző fejezetekben. Ezek a normák elsősorban az identitás kifejezésének, megőrzésének, illetve az anyanyelvhasználatnak, anyanyelven való oktatásnak a jogát tartalmazzák.

Egy, a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény lehet kerettörvény vagy lehet kódex jellegű. Tartalmazhat csak bizonyos elemeket, vagy tartalmazhat mindent, ami e témához kapcsolható. A kerettörvény csak általános alapelveket szabályozna, és a sajátos törvényekre (tanügyi, audiovizuális, egyházügyi, műemlék- és műtárgyvédelmi stb.) hagyja a részletes szabályozást. A kódex minden már létező és ezután létrehozandó jogot részletesen szabályozna. Én inkább ez utóbbinak voltam a híve, hiszen ez világos, és a más törvényekben lévő, ezt érintő jogi normák hatályon kívül helyezésével elkerülhető a párhuzamos, esetleg egymásnak ellentmondó szabályozás veszélye, vádja. Felmerült azonban egy másik szempont is, nevezetesen az, hogy a kiszámíthatatlan romániai politikai életben nem lenne szerencsés a

már létező jogokat, akár a már létező formában is egy új törvénytervezetben megjelentetni, hiszen az akkor már tárgyalható, módosítható, és veszélybe kerülhetnek már kivívott jogaink is. Végül az a kompromisszum született, hogy legyen a törvénynek inkább keret jellege, amely azonban pár kérdést, éppen azokat, amelyekre nincs még megfelelő jogi szabályozás, részletesen tárgyaljon. Sajnos a törvény eddigi története azokat igazolta, akik tartottak attól, hogy a politikai elit többsége hajlamos akár elnyert jogokat is elvenni.

Véleményem szerint egy ilyen törvénynek, bár általános megfogalmazás szintjén, tartalmaznia kell a nemzeti kisebbség, nemzeti közösség fogalmának meghatározását, ezen közösségek, illetve az ezekhez tartozó személyek jogainak leírását, a központi és helyi hatóságok részéről bizonyos kompetenciák átruházásának lehetőségét, valamint a személyi elvű és a területi autonómia létrejöttének lehetőségére való utalást. A kormányprogramba a kulturális autonómia, valamint annak intézményei létrehozása bekerült. Ezért született az a döntés, hogy akkor ebben a törvényben csak ezzel foglalkozunk. Arról lehet vitatkozni, hogy nem lett volna jobb, hogy a területi is megjelenjen egyetlen nagyon általános megfogalmazásban. Én ennek voltam a híve. Egyesek azzal érveltek, hogy így legalább lesz ahonnan visszalépni, mások pedig azzal, hogy azáltal, hogy ez nem szerepel, majd a területi autonómia feladásával fognak vádolni. Ez be is következett. De felmerülhet az a kérdés is, hogy mi történik akkor, ha a tervezetbe bekerül, de a kormányban vagy a parlamentben „mondunk le róla”, ez vajon nem jelenthet-e még nagyobb traumát. Másrészt olyan vélemény is létezett, hogy pontosan egy ilyen megfogalmazás teszi majd lehetetlenné bármiféle előrelépés megvalósítását ebben a törvényhozási ciklusban. Erről vitázni lehet, de nem érdemes, mert történelmietlen; a történelemben ugyanis lehet kísérletezni, vannak is ilyen kedvű politikusok, de azt soha sem fogjuk megtudni, hogy mi lett volna, ha ez vagy az másként történt volna.

A nemzeti kisebbségek meghatározása körül is sok vita folyt és folyik ma is. Európai szinten egyaránt találunk példát általános meghatározásra, felsorolásra vagy mindkettőt tartalmazó jogi normára. Az Európa Tanács 1201-es ajánlása kivételével nemigen van nemzetközi jogi meghatározás. Még a Velencei Bizottság is megkülönböztetésnek tartotta mind a felsorolást, mind pedig a történelmileg hagyományosnak tekinthető jellegre alapuló meghatározást. Mindkettőt nehezményezték más európai fórumok és emberjogi szakértők is. Ezzel szemben ugyanakkor az tapasztalható, hogy Európa államai nem adnak olyan jellegű specifikus jogokat a hozzájuk érkező immigráns közösségek számára, mint az ország területén évszázadok óta élő közösségeknek. Itt természetesen az általános emberi jogokon túlmuta-

tó többletjogokról, közösségi jogokról van szó. Ilyen vonatkozásban az lehet megoldás, hogy átmeneti rendelkezésként lehetővé tesszük a jegyzék bővítését bizonyos feltételek között. A felsorolás esetében elsősorban két újabb nemzeti kisebbség elismerése került szóba, az arománoké, illetve a csángóké. Az elsőt a románok többsége nem fogadja el, hiszen őket románoknak tartja, a másikért a románok, meg mi sem rajongunk, hiszen mi a csángókat magyaroknak tartjuk, a románok pedig románoknak, köztük pedig megoszlik a vélemény, a sajátos csángó tudat a legkevésbé létező. A meghatározás nélküli, ki-ki döntse el, hogy mi, liberális gondolat csak odáig elfogadható, amikor csak a hovatartozás kifejezését, megőrzését, a szabad vallásgyakorlást, a saját rendezvények szabadságát, belső nyelvhasználati jogokat illet, azonban amikor pozitív diszkriminációként specifikus politikai vagy közösségi jogok jelennek meg, ahol az államnak teljesítendő kötelezettségei vannak, akkor már be kell határolni azt, hogy ezeket a jogokat, kik kérhetik számon a hatóságokon.

A kollektív és az egyéni jogok szembeállítására is mondva csinált, hiszen bizonyos esetekben ezek csak együttműködhetnek. Nem lehet arra kötelezni az államot, hogy minden személy számára egyetemet hozzon létre, de egy nagyobb közösség esetében már igen. Az pedig az egyén joga, hogy eldöntse, akar-e arra az egyetemre járni, vagy sem, hiszen sem kötelezni rá, sem megtiltani neki nem lehet.

Kollektív döntési jog tárgyának kell lennie annak is, hogy valamely nemzeti közösség óvodától az egyetemig anyanyelven akar-e tanulni, avagy csak bizonyos szintig, bizonyos tantárgyakat, vagy éppen csak az anyanyelvét, esetleg éppen a diszkrimináció nélküli, integrált iskolákért küzd – lásd a roma közösséget.

A közösségi döntési jog megadása elengedhetetlen az önazonosság való megőrzéséhez. Ha a közösség nem rendelkezik olyan hatáskörökkel, amikkel megakadályozhatja intézményei megszüntetését, beolvasztását, anyanyelvének használatát, nem kezdeményezheti új intézmények létrehozását, nem akadályozhatja meg azt, hogy az intézmények élére olyan emberek kerüljenek, akik nem tudnak semmit a kultúrájáról, vagy hajlamosak feladni az intézmény önállóságát, hisz ily módon könnyen megszűnhetnek intézményei, elszorítva kultúrája, maga pedig beolvad. Mi ennek a folyamatnak bizonyos fázisait átéltük. Átélték a más nemzeti kisebbségek is. Ezért ragaszkodunk a belezórási, sőt, bizonyos kérdésekben, a döntési joghoz. Ez pedig már a kulturális autonómia egyik szelete.

A kulturális autonómia kiterjedését illetően több fajta lehet, az egyszerű döntési jogtól az egyes önálló intézmények közösség általi, vagy a hatóság-

gokkal való együttműködtetésén keresztül a teljesen önálló rendszerig, amikor is az állami költségvetésből az adott közösség megkap egy bizonyos részt, és önmaga dönt a teljes rendszerről, működteti és ellátja azt. Erre nem minden közösség képes. Jelenleg talán még a magyarság sem, elsősorban a struktúra hiánya miatt, de a lehetőségnek benne kell lennie a törvényben, aztán, hogy mely közösség mennyit akar használni ebből a lehetőségből, azt már szintén autonóm döntésére kell bízni. Eme döntések meghozatalára a legalkalmasabbak az autonóm tanácsok. Arra, hogy ezek hogyan jöjjenek létre, számtalan, egymástól eltérő, működő példa van. Számunkra a teljes magyarság által közvetlenül megválasztott, regionális alegységekkel rendelkező tanács lenne a leghasznosabb.

A politikai szerepet vállaló szervezetek nyilvánvalóan más szabályozást igényelnek mint a civil társadalmi szerepkört vállalók, az előbbieik számára az általuk kapott szavazatok adják a legitimitást.